

УДК 37.013+378:398.1

**НЕФОРМАЛЬНА Й ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА ФАХІВЦІВ З ОХОРОНИ
КОРДОНУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

кандидат педагогічних наук, доцент, Балендр А. В.

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького

У статті висвітлено європейський досвід формування та розвитку системи освіти фахівців з охорони кордону протягом життя, а саме впровадження неформальної й інформальної освіти й розгляд можливостей творчого використання інноваційних ідей у сфері охорони державного кордону України. Розглянуто питання дослідження та узагальнення досвіду впровадження навчальних курсів провідних країн ЄС, розроблених в рамках неформальної та інформальної моделей освіти з метою впровадження сучасного досвіду в систему професійної підготовки персоналу українського прикордонного відомства. Автором було проведено аналіз можливості використання цього досвіду з метою його впровадження в систему професійної підготовки персоналу прикордонного відомства України.

Ключові слова: навчання протягом життя; формальна, неформальна, інформальна освіта; фахівці з охорони кордону; країни Європейського Союзу.

*кандидат педагогических наук, доцент, Балендр А. В.
Неформальное и информальное образование специалистов по
охране границы в странах Европейского Союза / Национальная
академия Государственной пограничной службы Украины имени
Богдана Хмельницкого.*

В статье рассмотрен европейский опыт формирования и развития системы образования специалистов по охране границы в течении жизни, а именно внедрение неформальной и информального образования и рассмотрение возможностей творческого использования инновационных идей в сфере охраны государственной границы Украины. Рассмотрены вопросы исследования и обобщения опыта внедрения учебных курсов ведущих стран ЕС, разработанных в рамках неформальной и информальной моделей образования с целью внедрения современного опыта в систему профессиональной подготовки персонала украинского пограничного ведомства. Автором был проведен анализ возможности использования этого опыта с целью его внедрения в систему профессиональной подготовки персонала пограничного ведомства Украины.

Ключевые слова: обучение в течении жизни; формальное, неформальное, информальное образование; специалисты по охране границы; страны Европейского Союза.

A. Balendr, PhD in Pedagogics, Associate Professor, Informal and informal education of the border guards in the European Union countries / National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Khmelnytsky, Ukraine

The article describes the European experience of formation and development of a lifelong education system for the border guards, namely the implementation of non-formal and informal education and considering possibilities of creative use of the innovative ideas in the sphere of the State Border of Ukraine protection. The introduction of a lifelong education is now a necessary response to the constant change in legislation, the need to adjust the professional activity of border guards, adapt it to new realities of border guarding and the conditions of operational and service

activity. The author analyzed the possibility of using this experience in order to implement it in the system of professional training of the personnel of the border guard agency of Ukraine.

Key words: lifelong learning; non-formal, informal education; border guards; European Union countries.

Вступ. За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Нині щорічно обновляється близько 5 % теоретичних і 20 % професійних знань. Одиниця виміру старіння знань фахівця, прийнята у США – період «напіврозпаду» компетентності, тобто зниження її на 50 % унаслідок появи нової інформації, показує, що за багатьма професіями цей період настає менш ніж через 5 років, тобто раніше, ніж закінчується навчання. Вирішення проблеми полягає в переході до моделі навчання протягом життя (LifeLong Learning), де базова освіта періодично повинна доповнюватися програмами додаткової освіти й організується не як кінцева, завершена, а лише як основа, фундамент, що доповнюється іншими програмами [1].

В сучасній системі підготовки персоналу українського прикордонного відомства відчувається, що можливості неперервного навчання прикордонників використовуються не в повній мірі, у зв'язку з чим постає необхідність дослідити наявний досвід з впровадження не тільки формальної, а також неформальної й інформальної моделей освіти в системі підготовки фахівців з охорони кордону в країнах Європейського Союзу (ЄС).

Метою статті є висвітлення європейського досвіду формування та розвитку системи освіти протягом життя фахівців з охорони

кордону, а саме впровадження неформальної й інформальної освіти й розгляд можливостей творчого використання інноваційних ідей у сфері охорони державного кордону України.

Аналіз публікацій за темою дослідження. Питаннями неформальної й інформальної освіти в Україні та за кордоном займались Б. Вульфсон, Р. Дейв, Т. Хюсен, Ф. Шльосек, Н. Яблонська та ін.

Виклад матеріалу дослідження. Нині, в глосаріях Європейського центру розвитку професійної освіти і навчання використовується низка термінів: «навчання в процесі діяльності» (learning by doing), «навчання поза робочим місцем» (off the-job training), «навчання на робочому місці» (on-the-job training), «формальне навчання» (formal learning), «неформальне навчання» (non-formal learning), «інформальне навчання» (informal learning), «навчання тих, хто навчає: викладача, тренера» (train-the-trainer), «відкрите навчання» (open learning), «професійний розвиток» (professional development) та ін [2].

Процеси неперервної освіти розуміються тепер не тільки як «навчання протягом життя» (lifelong learning), а й як «навчання шириною в життя» (lifewide learning). Останнє, відповідно до запровадженої організацією ЮНЕСКО спеціальної термінології, акцентує увагу на розмаїтості видів освіти – формальній, неформальній й інформальній:

формальна освіта (formal education) – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення закладу освіти, підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою, яка закінчується отриманням диплому державного зразка, відбувається

відповідно до державних освітніх стандартів та провадиться формальними, зареєстрованими організаціями;

неформальна освіта (non-formal education) можуть надавати різні освітні і суспільні організації, секції, у вигляді тренінгів, семінарів, професійно спрямованих навчальних курсів, різних курсах інтенсивного навчання, які передбачають отримання сертифікату учасника, диплому про підвищення кваліфікації;

інформальна освіта (informal education) є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища, це індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо [3].

Велика кількість країн вже впровадили і активно використовують практику визнання існування неформальної й інформальної освіти. У Фінляндії термін «неформальна освіта» включає можливості надання освіти дорослим в освітніх установах. Крім того, у Фінляндії існує постійно активна система визнання освіти, отриманої неформально або інформально, і при цьому існує можливість подальшого поліпшення та уніфікації існуючої практики підтвердження підвищення кваліфікації. У Франції особливо цінуються формальні кваліфікації, але також існує традиція валідації (визнання) результатів неформального навчання [4].

Науковець О. І. Огієнко проаналізувала системи освіти проаналізувала основні організаційні форми неформальної освіти Данії, Швеції та Норвегії (фолкеоплюсінг і професійно орієнтовану освіту ринку праці). Інституційною основою реалізації неформальної освіти в цих країнах є заклади і суспільні організації (вищі народні школи, освітні асоціації, центри освіти дорослих), які пропонують навчальні курси для адаптації й активізації населення. Основною

характеристикою неформальної освіти Скандинавських країн є орієнтованість на потреби населення – вона заснована на ініціативі територіальних громад і громадських об'єднань [5].

У Нідерландах валідація кваліфікацій, набутих за допомогою неформальної освіти, здійснюється в ході тесту на професійну придатність, що дозволяє визначити у кандидатів, що мають мінімальний рівень університетської освіти, наявність необхідних компетентностей для початку здійснення професійної діяльності. Нормативна база щодо визнання результатів неформальної освіти була розроблена у Великобританії в 1989 році. Було введено національні професійні кваліфікації, що забезпечило функціонування модульної системи, яка представляє альтернативу шкільній освіті і ґрунтується на практичному навчанні. Офіційне визнання неформальної освіти у Великобританії Департаментом бізнесу, інновацій та кваліфікацій відбулося в 2009 році [4].

Розглядаючи систему підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС, необхідно зазначити, що більшість європейських прикордонних відомств у зв'язку з процесами євроінтеграції опинились у складі Міністерств Внутрішніх Справ, і отримали назву «Прикордонна Поліція» (Румунія, Угорщина, Болгарія, Словаччина, Естонія, Литва, Латвія). Тому, підготовка фахівців з охорони кордону в країнах ЄС відбувається за тими ж принципами й підходами, що й персоналу поліції [6].

На початку XXI століття в країнах ЄС сформувалась система неперервного навчання персоналу прикордонних відомств. Сучасними видами підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС сьогодні вважаються: формальна освіта (в університетах, академіях, коледжах, відомчих центрах підготовки); неформальна освіта; інформальна освіта; дистанційна освіта; самостійне навчання;

професійна підготовка персоналу ДПСУ; підвищення кваліфікації; навчання під час несення служби; тренінги, навчальні курси.

З 2004 року підготовка прикордонників в країнах ЄС відбувається відповідно до загальноєвропейських уніфікованих стандартів, основними з яких вважаються: Уніфіковані програми підготовки (базового, середнього та вищого рівнів) (УПП) та Галузевої рамки кваліфікації сфери охорони кордонів країн ЄС (ГРК). Відповідно до вимог УПП підготовка фахівців з охорони кордону об'єднується у три фази: фаза самостійного навчання (Individual Learning Phase); фаза контактного навчання (Contact Learning Phase); фаза досвідного навчання (Experiential Learning Phase).

В рамках дослідження особливостей неперервного навчання прикордонників, особливий інтерес становить саме фаза досвідного навчання. Досвідна фаза навчання не обмежує, а надає більше можливостей для підготовки персоналу прикордонних відомств країн ЄС, і дозволяє дотримуватись своїх національних правил та процедур під час організації практичної підготовки за місцем несення служби.

Концепцію навчання, заснованого на досвіді, запропонували учені Р. Юшер і Р. Едвардс [7], які визначають «досвідне навчання, як релятивізацію знання (знання не може претендувати на універсальність, оскільки ототожнюється з особистим досвідом). Тому, акцент робиться на багатоманітності знання, а його продуцентом стає будь-який учасник педагогічного процесу [8].

Фаза досвідного навчання, відповідно до стандартів уніфікованої підготовки прикордонників, повинна відповідати наступним вимогам: прозорість; об'єктивність; можливість оцінювання; активне самостійне навчання; документальне підтвердження [9]. Так, кожен студент повинен мати куратора і керівника під час досвідної фази навчання. Куратор повинен мати досвід роботи у відповідній сфері охорони

кордону (прикордонний контроль, прикордонна служба, аналіз ризиків, тощо). Куратор може змінюватися, коли студент буде переходити до іншого завдання. Також, куратор отримує користь від наставництва, наприклад, з точки зору набуття досвіду, що сприяє його особистому професійному розвитку. Керівником навчання може бути безпосередній начальник підрозділу охорони кордону або представник закладу освіти. Керівник повинен мати постійний особистий контакт з учнем і не повинен змінюватися протягом всієї фази навчання за місцем несення служби. Роль керівника полягає в тому, щоб заохотити учня, контролювати та координувати навчання і оцінювання. Перевагою досвідної фази навчання для національних прикордонних відомств є те, що вона забезпечує ефективний та структурований перехід навчального процесу до службового середовища, що веде до підвищення професіоналізму в кількох аспектах, включаючи інтеперабельність персоналу прикордонних відомств різних країн.

Сьогодні, неперервне навчання фахівців з охорони кордону країн ЄС, як і співробітників поліції, митної служби, інших правоохоронних органах, часто відбувається під час виконання службових обов'язків та в рамках різних неформальних курсів, що організуються національними або міжнародними організаціями. Це навчання є важливим з точки зору отримання різноманітних актуальних спеціальних навичок та компетенцій, які важливі для професійного розвитку, хоча й не визнаються формально [10].

З огляду на це, Агенція FRONTEX у 2012 році організувала розробку й впровадження в прикордонні відомства країн ЄС ГРК сфери охорони кордону. Впровадження ГРК для підготовки персоналу європейських прикордонних відомств полегшує перевірку неформальної освіти (отримання освіти за допомогою попередньо

отриманого досвіду служби в органах охорони кордону), інформальної (освіта за місцем несення служби, неакредитованої освіти) та формальної (акредитованої) освіти на курсах підготовки фахівців з охорони кордону національного та європейського рівня. Впровадження ГРК зумовило можливість розробки освітніх стандартів, які сприятимуть визнанню попереднього навчання, зокрема, неформальної та інформальної освіти [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Впровадження неперервної освіти нині є необхідною реакцією на постійну зміну законодавства, необхідність коригування професійної діяльності фахівців з охорони кордону, адаптації їх до нових реалій охорони кордону і умов професійної діяльності. Основними перевагами процесу інтеграції неформальної й інформальної моделей освіти в систему професійної підготовки українського прикордонного відомства є: можливість акредитації навчальних курсів на національному та європейському рівні; забезпечення економічної ефективності; посилення інтегрованості з персоналом інших прикордонних відомств країн ЄС; сприяння мобільності прикордонників. Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження та узагальнення досвіду впровадження навчальних курсів провідних країн ЄС, розроблених в рамках неформальної та інформальної моделей освіти.

Література:

1. Карпенко, М. (2010). Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>.

2. Glossary Quality in education and training. Luxembourg: Publications Office of the European Union. (2011). [Електронний ресурс], Режим доступу: https://www.cedefop.europa.eu/files/4106_en.pdf.
3. Пуховська, Л. (2014). Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою. К.: «НВП Поліграфсервіс». – 176 с.
4. Гаврилова, И., Запруднова, Л. (2016). Формальная, неформальная и информальная модели образования. *«Молодой учёный»*. № 10, с. 1197-1200.
5. Огієнко, О. (2009). Тенденції розвитку освіти дорослих у Скандинавських країнах (друга половина ХХ століття). К. : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – 44 с.
6. Балендр, А. (2017). Характеристика рівнів галузевої рамки кваліфікацій для підготовки прикордонників країн Європейського Союзу в академічній освіті. *Педагогічний дискурс*. №. 22. – С. 9-14.
7. Usher, R. Postmodernism and Education. Different voices, different worlds. L.-N.Y., 1994. – 246 p.
8. Прудченко, І. (2011). Педагогічні інтенції постмодерну: конституювання змісту освіти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. № 47.
9. Balendr, A., Komarnytska, O., Bloschchynskyi, I., & Didenko, O., (2018). Information and Communication Technologies in Foreign Languages Training of the Border Guards in the European Union Countries. *Information Technologies and Learning Tools*. 67(5), P. 56-71.
10. Peres, A., Norris, J. (2017). Sectoral Qualifications Framework for Border Guarding — the way towards harmonization of border guard qualifications across EU? *European Law Enforcement Research Bulletin*. P. 145-158.
11. Балендр, А. (2018). Уніфікація підготовки фахівців у сфері охорони кордону як науково-педагогічна проблема (на основі світового

досвіду). *Міжнародний науковий журнал "Науковий огляд"*. Т.7. №. 50. – С. 66-74.

References:

1. Karpenko, M. (2010). Lifelong education: world experience and Ukrainian practice. Analytical note. Retrieved from <<http://www.niss.gov.ua/articles/252/>. [in Ukrainian]
2. Glossary Quality in education and training. Luxembourg: Publications Office of the European Union. (2011). Retrieved from <https://www.cedefop.europa.eu/files/4106_en.pdf [in English]
3. Pukhovska, L. (2014). Professional standards and qualifications in highly developed economies. K.: "NVP Poligrafservis", 176. [in Ukrainian]
4. Gavrilova, I., Zaprudnova, L. (2016). Formal, non-formal and informal model of education. *"Young Scientist"*. No. 10 (114). 1197-1200. [in Russian]
5. Ogienko, O. (2009). Trends in adult education development in Scandinavian countries (second half of XX century). K.: Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,. - 44 p. [in Ukrainian]
6. Balendr A. (2017). Characteristics of the Sectoral Qualifications Framework Levels for the EU Member States Border Guards Training in Academic Education. *Pedahohichnyi dyskurs*. 22, 9–14. Retrieved from <<http://ojs.kgpa.km.ua/index.php/peddiscourse/article/view/9> [in Ukrainian]
7. Usher, R. (1994). Postmodernism and Education. Different voices, different worlds. L.-N.Y. 246 p. [in English]
8. Prudchenko, I. (2011). Pedagogical Intentions of Postmodern: Constituting the Content of Education. *Humanitarian Bulletin ZDIA*. Kyiv. № 47. [in Ukrainian]
9. Balendr, A., Komarnytska, O., Bloschchynskyi, I., & Didenko, O. (2018). Information and Communication Technologies in Foreign Languages

Training of the Border Guards in the European Union Countries. *Information Technologies and Learning Tools*. 67(5). 56-71. [in Ukrainian]

10. Peres, A., Norris, J. (2017). Sectoral Qualifications Framework for Border Guarding — the way towards harmonization of border guard qualifications across EU? *European Law Enforcement Research Bulletin*, (3). 145-158. Retrieved from

<<https://bulletin.cepol.europa.eu/index.php/bulletin/article/view/289>.

[in English]

11. Balendr, A. (2018). Unifikatsiya pidhotovky fakhivtsiv u sferi okhorony kordonu yak naukovo-pedahohichna problema (na osnovi svitovoho dosvidu). *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal "Naukovyy ohlyad"*. T.7, №. 50. 66-74. [in Ukrainian]